

Posudek vedoucího diplomové práce

Mgr. Petra Novotná

„Jak se dělá paměť“ ve veřejnoprávním rozhlase“

Katedra obecné antropologie
FHS UK

Vypracoval: Mgr. Yasar Abu Ghosh, Ph.D., 03. 06. 2016

Konec antropologie paměti, tedy období neukojitelného zájmu antropologů na jedné straně o téma přenosu, podobách a podmínkách vzpomínek z generace na generaci a na druhé o politizaci principu, že právě sdílené vzpomínky tvoří tkáň sociality, byl ohlášen hned několikrát na konci 90. let. Je pravda, že paměť se jako klíčové slovo postupně z antropologických úvah vytratilo. Co se ovšem nevytratilo, bylo hledání vysvětlení proto, jak společnosti, komunity a jiné provázané entity zpracovávají období přechodu mezi starým a novým, mezi dobou před tím a potom. Teorie sociální paměti P. Connertona, která artikuluje fenomén tohoto přechodu jako proces, zůstává v tomto aktuální: minulost je definitivní až ve chvíli, kdy se daří jí jako takovou odsunout do ritualizované kolektivní praxe, kdy už není třeba se ptát po její aktuálnosti. Tím nese každá společnost svou minulost neustále s sebou nikoli jako zdroj identity, ale jako vektor, jako vědomí pohybu.

V post-komunistických zemích, kde odpoutání od minulosti bylo klíčovým hybným motivem změn, jen vztah minulosti a přítomnosti stále předmětem vymezování, hledání autoritativního výkladu. V tomto kontextu je nepochybné, že diplomová práce Petry Novotné, která upíná pozornost na jeden z nejpozoruhodnějších projevů tohoto hledání – široce oblíbený rozhlasový pořad „Příběhy 20. století“, vysílaný na vlnách veřejnoprávního média – je dobře zaměřená. Její výzkumná otázka „jak se vzpomínky dostávají k masám“ (s. 30) je sice formulována neobratně, přesto zachycuje svůj potenciál a pole tázání.

Formulaci výzkumné otázky předchází „teoretický úvod“, jenž působí zpočátku eklekticky, nicméně klíč výběru autorů a konceptů se částečně ozřejmí v závěru práce. Zajímají jí především autoři, kteří se zabývají pamětí a kolektivní pamětí v post-memory fázi, tedy ti, kteří se zamýšlejí nad analytickou účelností pojmu a nad dějinami jeho užívání. Výklad je místy velmi nejistý a nepřesný (např. nikde jsem v Berlinerově textu nenašel zmínku o Lanzmanově filmu Šoa).

Následují kapitoly, které nás postupně seznamují s institucionálním kontextem samotných Příběhů 20. století a s metodologií výzkumu. Zejména v prvním případě mělo jít o klíčovou pasáž bádání, charakteristika Post Bellum jako ideového nositele myšlenky pořadu (s. 19-22) je ovšem spíše výčtová, než polemická (k čemu je výčet jmen členů grémia nebo dozorčí rady? finanční bilance ve výroční zprávě? sponzoři a dárci? jmenný výčet redaktorů?). V podkapitole o Organizaci a financích se ukážou být nejdůležitější a po hříchu chybějící informace o unikátních aktérech – sběračích příběhů. Vzhledem k počtu registrovaných i počtu aktivních se dá soudit, že způsoby jejich školení, úspěšnost jejich „sběru“, jejich vlastní reflexe konání, jsou pro úspěšné fungování projektu klíčové (s. 25). Autorka se, jak později zjistíme, zaměřila pouze na rozhovory se sběrači, kteří byli sběrači ze všeho nejméně, protože

zároveň byli autory pořadu, jeho realizátory apod. Snaha o formalizaci sbíraných příběhů si rovněž zaslouží pozornost, protože naznačuje jisté napětí s upřednostňováním narativních příběhů jako těch nejlépe vysílatelných. A co přesně znamená tvrzení, že ÚSTR „zajišťuje akademickou a metodologickou základnu“ pro sbírku Paměť národa a Příběhů 20. století? (s. 26) To jsou klíčové náměty, které autorka odvodila z veřejně dostupných a prezentačních materiálů, ale které nepodrobila dalšímu zkoumání.

Nařukávání témat, spíše než jejich řešení, je konečně typické i pro následující pasáž zabývající se etickými aspekty výzkumu. Pokud autorka trefně nepoznamenává, že její vztah k pořadu je ovlivněn její pozitivní posluchačskou zkušeností a zároveň profesním obdivem k autorům pořadu, příslib, že se nenechá tímto ve své analýze ovlivnit není dostatečný. Nenechávat se ovlivnit navíc po ní není třeba požadovat, sebereflexivita není nástroj očišťování poznatků od subjektivních vlivů. Měl by to být způsob, jímž objevujeme vlastnosti zkoumané problematiky a jenž nám tudíž pomáhá původně etický problém proměnit v problém badatelský. To je to, co má na mysli Lavabreová, když mluví o „sociálních podmínkách produkce sdílených reprezentací minulosti“.

Členění dalších částí kopíruje typy empirického materiálu: rozhovory s autory pořadu a jakási popisná reprodukce dvou finálních audio-výstupů/dílů pořadu. Některé poznatky jsou vskutku zajímavé, například o „kritériích“, které rozhodují o tom, který příběh se stane hodný pamatování. Je z nich zřejmé, že tu panuje preference pro artikulovanost vyprávěče a narativnost. To jsou ovšem opět poznatky, které je třeba dále rozebírat a neuspokojit se jejich konstatováním. Jsou to právě taková kritéria, která svědčí o nevědomých preferencích autorů pro určitý typ dějin, paměti a identity. Otázka narativity v pojetí minulosti je klíčová pro autory jako D. Carr, P. Ricoeur, H. White a další. Samostatnou otázkou pak jsou materiálně-technické okolnosti, které se ukáží jako klíčové v posouzení vysílatelnosti daného vyprávění, které autorka zjišťuje. Ty mluvčí konstatují a autorka se ztotožňuje s jejich zdůvodněním, ale vlastní domyšlení těchto okolností pro pojetí pořadu jako nástroje sbližování nebo sladování kolektivní paměti se nedočkáme. Analýza rozhovorů tak často pouze sumarizuje „nativní“ perspektivu.

Závěrečná část práce poukazuje na jistou logickou propojenost a vhodnost rozhlasového média a vytváření orálních dějin. Autoři pořadu sice tento pojem odmítají, ale důvod není zcela věcný. Je to příklad vymezování v žhavém politickém poli soudobých dějin, ve kterém se autoři pořadu shodou okolností ocitají na jiné straně barikády než ti, kteří se k pojmu a programu orálních dějin profesně hlásí. Vůbec otázka, vehementně rozporovaná např. A. Drdou, o vztahu k dějinám jako způsobu poznávání, autorce zcela unikla, právě kvůli ostrému odmítání některých aktérů výzkumu. Skutečnost je ovšem taková, že A. Drda mluví o pojetí dějin velmi často a velmi důrazně (naposledy v RR v polemice s P. Placákem, dříve ve sporu, i v jedné výpovědi naznačeném, o vztahu historiografie a ideologie).

Vzhledem k výše naznačeným nedostatkům, které svědčí zejména o tom, že diplomová práce by si k dokonalému rozpracování tématu žádala ještě nějaký čas, navrhuji ji hodnotit známkou **dobře**.

Yasar Abu Ghosh